

ISSN 2141-6176

**ILORIN JOURNAL OF
LINGUISTICS, LITERATURE & CULTURE**

**DEPARTMENT OF LINGUISTICS & NIGERIAN LANGUAGES,
UNIVERSITY OF ILORIN**

VOL. 6, 2016

COPYRIGHT

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced by any means nor translated into any other language, without prior written permission from the copyright owners.

ISSN 2141-6176

Published by
**DEPARTMENT OF LINGUISTICS AND
NIGERIAN LANGUAGES,
UNIVERSITY OF ILORIN, ILORIN, NIGERIA**

EDITORIAL BOARD

Editor-in-Chief

Dr H.O. Adeosun

Editor

Dr J.O. Friday-Otun

Editorial Board Members

Dr C.I. Nnaji

Dr K.A. Rafiu

Dr. O.D. Ogunlola

Dr. S.A.O. Hamzat

Mr. O.C. Omolewu

Mrs. C.T. Babatunde

NOTES ON CONTRIBUTORS

1. **Yeseera Omonike Oloso (Ph.D.)** and **Hafsat Omolola Olawuyi** are lecturers at the Department of Linguistics, African and European Languages, Kwara State University, Malete, Kwara State, Nigeria.
2. **Abdulwahab Muhammad (Ph.D.)** lectures at the Department of Languages and Linguistics, University of Maiduguri, Borno State, Nigeria.
3. **Sulaiman Saleh Wakili** is a lecturer at the Department of Hausa, School of Languages, A.D. Rufa'I Clis Misau, Bauchi, Bauchi State, Nigeria.
4. **Chioma C. Eweama** lectures at the Department of Linguistics and Nigerian Languages, University of Ilorin, Ilorin, Kwara State, Nigeria.
5. **Olusola Oso (Ph.D.)** is a lecturer at the Department of Languages, Mountain Top University, Km 12, Lagos-Ibadan Expressway, MFM Prayer City, Ogun State, Nigeria.
6. **Adefunke Adebayo** lectures at the Department of Linguistics and Nigerian Languages, University of Ilorin, Ilorin, Kwara State, Nigeria.
7. **Christiana Taiwo Babatunde** is a lecturer at the Department of Linguistics and Nigerian Languages, University of Ilorin, Ilorin, Kwara State, Nigeria.
8. **Roheemat Olabimpe Adeyemi** lectures at the Department of Linguistics and Nigerian Languages, University of Ilorin, Ilorin, Kwara State, Nigeria.

TABLE OF CONTENTS

Gender-Exclusive and Gender-Preferential Speech Forms in the Yorùbá Language Yeseera Omonike Oloso & Hafsat Omolola Olawuyi	1
A Cognitive Analysis of Hausa Ontological Metaphors Abdulwahab Muhammad	18
The Influence of English and Arabic Languages on the Development of Hausa Prose and Drama Sulaiman Saleh Wakili	28
Analysing the Taboo in Igbo Worldview: A Study of Owerri Municipality Chioma C. Eweama	37
Reading Efo Kodjo Mawugbe's <i>In the Chest of a Woman</i> and Esiaba Irobi's <i>Cemetery Road</i> as Subversive Texts Olusola Oso	57
Children as Victims of Circumstance: An Examination of Òkédijí's Atótó Arére Adéfúnké K. Adébáyò	76
Àgbéyèwò Ìmò Ìjìnlẹ̀ Èrò Yorùbá Nípa Orí-Inú Nínú Ìwé Ìtàn Àròsọ <i>Kùye àti Àyànmọ̀</i> Christiana Táíwò Babátúndé	92
Fífí Tíórí Sòsìólójì Še Àtúpàlẹ̀ Yùngbà Kíkùn Láàfín Ọ̀yọ̀ Roheemat Olábímpé Adeyẹmí	109

FÍFÍ TÍÒRÌ SOSIÒLÒJÌ ŠE ÀTÚPALÈ YÙNGBÀ KÌKÙN LÁÁFIN ÒYÒ

Roheemat Olábimpe Adeyemi

University of Ilorin,

Department of Linguistics and Nigerian Languages

Faculty of Arts, Ilorin

proudlyqueen@gmail.com

Àṣamò

Ààfin Aláàfin Òyò kii se ààyè tí olùṣewádifí le kù firi wò se iṣe iwádifí, àyàafi tí irú eni bèè bá “lẹ̀ni nígbòwò”. Kódà bí orò tilẹ̀ rí báyii, kii se ohùn tó rorùn láti ṣàkójó iwádifí torí pé enu awon ayaba ní ewi yif wà, cewò sì ní kí àlẹ̀jò fojú gán-án-ní won láì sí àṣe Oba. Èwè , ewi alohùn tí a mò sí Yùngbà kíkùn jẹ àrà ọ̀tọ̀ nítórí pé, yàtò sí pé Ààfin Òyò nikan ní won tí n kùn Yùngbà, ó tún ní àkókò tí won ma n se é fún Aláàfin. Iḍí mifiran sì lẹ̀yí tí ewi ohùn fí ṣòro ó gbà kalẹ̀ nígbà tó jẹ pé, won kii kùn Yùngbà se ré aḍi tí Aláàfin bá ní nkan-án se. Eròngbà iṣe yif ní láti dí àláfó yif níwonba igbà tó jẹ pé ilàà ‘ó ṣojú ù mi kòró’ ní a ó fí se iṣe ohùn gégé bí Ayaba. Tíòrì imò ibàrà-èni-gbé-pò(Sosiòlòjì) litérèsò ní yòò ràn wá lẹ̀wò láti lè rí àtupalẹ̀ nàà se dàdàá. Abájáde àbò iwádifí yòò fí hàn bí Yùngbà se pàtākì tó nínú ewi alohùn tó rò mò Aláàfin . Iretí wá ní pé iṣe yif yòò jẹ kí ọwọ̀ awon aṣewádifí ó tó ewi alohùn yif, yòò sì jẹ kí ó hán, kí ó má baà lẹ̀ kù fin-in-fin. Bákan nàà , iṣe yif yòò jẹ kí a ní imò díẹ̀ sii nípa oríkì awon Aláàfin Òyò, àti ipa tí yùngbà kó nínú igbésí ayé won.

Kóko Òrọ̀: Ààfin Òyò, Yùngbà, Aláàfin, Sosiòlòjì, Oba

Ìfàrà

Yùngbà jẹ ewi àtẹ̀nùdẹ̀nù tí awon ayaba maa n kùn ní ààfin oba Òyò. Awon ayaba ana àti tóní nikan ní won lè kùn yùngbà; à tún fí awon omọ̀ba. Okan lara awon ewi alohùn Yorubá tí ó farasin ní Yùngbà jẹ, nítórí pé ọ̀pọ̀ omọ̀ Yorubá gan-an ní awon ò tiẹ̀ gbọ̀ ohun tó n jẹ Yùngbà

rí. Ohun tó sì fa sàbàbí kò sàì se pé a kíi se aláàápadé rẹ̀ nífíkí/í bígé bí àwon ewi yòókù, kíi síi se ẹnikẹni ní ó le kùn-ùn.

Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé inu Àáfin Ọyọ nikan ní a tí lẹ̀ rí yùngbà síbẹ̀ kíi ṣòhùn àjòjì láti rí í níbí ayeyẹ̀ kòòkan tí Alááfin bá n se bíi àìkò ọdún Sàngó àti Ọya, àìkò tí a bá yan Alááfin tuntun, isinkú ọmọoba, tàbí ọjọ́ Jímọ́ olóyin. Akinyemi (2004:83) kín-in léyìn nígbà tí ó ní:

Although Yùngbà chant is confined to the palace of the Alááfin, it is not uncommon for its chanters to perform occasionally for the king in public. Instances of such special occasions are during coronation of a new Alááfin, when performing royal funeral rites, or at the annual Oduduwa and ifá festivals; but never as a form of regular social music for entertaining the general public.

Yùngbà kíkùn kíi se iṣẹ́ ẹnìkan ṣoṣo bíkòṣe tí ẹnì méjì ó kéré tán. Ẹnikan nínú àwon Ayaba ní Olùdàrin tí àwon tòkù yòó sì máa gbe ara won lóhùn nígbà tí wón bá n kùn-ùn. Nígbà mìíràn, a máa n kùn Yùngbà pẹ̀lú lílù igba bíi ilù èyí tí a mò sí igba igbà tíí èyí tí kíi jẹ́ kí eré Yùngbà kíkùn ó sù àwon òhùwàran.

Yùngbà jẹ́ ewi àtẹ̀ndénu tí à máa n fí ohùn tí ó wà láàrin ọ̀rọ́ síṣọ́ àti orin gbé jade. Kò níí jọ ọ̀rọ́ Šakala bẹ́e ní kíi se orin- agbedeméjì méjèjì ló wà. Ọ̀rọ́ iṣe ‘sun’, ‘ké’, ‘pẹ’, àti ‘dà’ ní a máa n lò fún ọ̀kanòjòkan ewi alohùn Yorùbà bí àpẹ̀rẹ̀, ‘sun’ fún rárà, ẹ̀kùn iyàwó, ijálá nígbà tí à n lò ‘pẹ’ fún ọ̀kú pípe, ‘ké’ fún ewi àti bẹ́e bẹ́e ló. Ọ̀rọ́ iṣe ‘kùn’ ní a máa n lò fún Yùngbà. Tori bẹ́e, a máa n pe àwon Ayaba tí won n sàgbéjade Yùngbà ní *Akinyùngbà*.

Ohun tó ṣòkùnfà èyí kò sàì jẹ́ nitorí agbékálẹ̀ Yùngbà fúnra ẹ̀ tori, bí Ayaba tó n darí ewi yíi bá tí n wí gbólóhùn kan, kò níí tíi wí i dẹ̀lẹ̀ tí ẹnikẹjì yòó fí gbà á lẹnu rẹ̀ tí yòó sì fún gbólóhùn ohùn ní itumọ́ pẹ̀lú àṣodélẹ̀ rẹ̀, bẹ́e gégé ní èlòmíi nàa yòó gbà á lẹnu ẹnikẹjì tíí dé ọ̀pin ohùn tí wón n sọ. Nípa ṣíṣe báyii, won á máa wó ewi yíi nílẹ̀ tuurutu tí yòó sì dàbí igbà tí oyin n kùn síní létí, eléyíi tí yòó fí adùn Yùngbà han síi.

Opọlọpọ́ àwon onimọ́ ló tí ṣatupalẹ̀ ọ̀lọkanòjòkan lórí ewi alohùn Yoruba. Babalola (1975, 1966, 1967) se iwádíí lórí àwon oríkì Bòròkinní, Ijálá, àti àwon oríkì orílẹ̀. Nínú àwon iṣẹ́ wònyíi bí wó tilẹ̀ jẹ́ ewi alohùn,

kò sí èyí tí ó mẹnuba Yùngbà rárà. Bákan nàa ní Babáyemí (1991), iṣẹ́ yíi sọ́rọ́ nípa itàn Ọyọ́ àti bí ọ̀ṣẹ̀lú ibẹ̀ se rí síbẹ̀ kò sí abala Kankan tó mẹnuba Yùngbà kíkùn. Awe (1975) ṣíṣẹ́ lórí oríkì ní ilẹ̀ Yorùbà ní pàtáki júlọ́, ewi alohùn ṣùgbọ́n síbẹ̀ kò mẹnudé ewi alohùn Yùngbà. Akinyemí (2001, 2004) nikan ní iṣẹ́ iwádíí tí ó tún se àkànṣe iṣẹ́ lórí ewi alohùn ní pàtáki júlọ́ Yùngbà. Iṣẹ́ yíi ní a ó sì gùn lẹ̀ jù láti gbé èyí kalẹ̀. Ohun àríwọ́ye ní pé, bí iṣẹ́ yíi se dáa tó, síbẹ̀, ó yọ́ Yùngbà tí a fí n pe Alááfin Sàngó sílẹ̀ ,bẹ́e sì ní a ó rí àwon àyí padà tí ó dé bá Yùngbà kíkùn lóde ònì sílẹ̀. Alááfo yíi àti àwon nkan diẹ̀ ní a fẹ́ dí nínú iṣẹ́ yíi pẹ̀lú iṣàmúlò tíorí sosiólójì lítirésò.

Tíorí Iṣàmúlò

Iṣẹ́ lámẹ̀yítò ibàra- ẹni- gbépò jẹ́ mò àtupalẹ̀ iṣẹ́ àwùjọ́ nínú lítirésò àti bí lítirésò se n ṣíṣẹ́ nínú àwùjọ́. Ọpẹ́fẹ̀yítimí, (1997:42) sọ pé:

Igbàgbọ́ àwon onimọ́ lámẹ̀yítò ní wí pé eso àwùjọ́ ní lítirésò, àti wí pé nikan to n mi Awùjọ́ ní ègùn tí ó n gun onkòwé bákan nàa. Igbàgbọ́ won ní pé lítirésò àti iṣẹ́ onà gbogbo n teriba fún ọ̀fin tó de àwùjọ́ ní, iye n ní pé iṣẹ́ àwùjọ́ le ṣàlàyé èròjà inu lítirésò Àti iṣẹ́ onà mìíràn. Oríṣiṣiṣi onà ní onimọ́ sosiólójì le gbà tawó bọ́ṣẹ̀ tí lámẹ̀yítò lítirésò se níwón igbà tó se pé gbogbo ohùn to jẹ́ mò lítirésò lápapọ́ gégé bí eso àwùjọ́ ní iṣẹ́ rẹ̀ dálẹ̀ lórí.

Tíorí ifojú imọ́ ibàra ẹni gbé pọ́ wo lítirésò jẹ́ mò èniyan àwùjọ́, ibàgbépò láarin won àti ipa tí irú ibàgbépò bẹ́e n kó lórí àwùjọ́ àti lítirésò. Ó gbàgbọ́ pé ibàṣepọ́ wà láarin iṣẹ́ lítirésò kan, apohùn/onkòwé, àti àwùjọ́. Idí nìyí tí ọkan nínú àwon agbàteru tíorí yíi fí sọ pé ibàṣepọ́ tí ó wà láarin lítirésò àti àwùjọ́ jẹ́ pàṣipàrọ́. Ó tún dá lórí igbé-ayé èdà nínú àwùjọ́ , ihùwási, iṣe, igbàgbọ́, àṣà àti èdè rẹ̀. Níwón igbà tí a sì tí sọ sàájú pé iṣẹ́ lítirésò kan kò lẹ̀ tayo àṣà àti àwùjọ́ tí lítirésò nàa tí hù jade bẹ́e sì ní àṣà àwùjọ́ Ọyọ́, ihùwási, iṣe, àti iṣesí Ọyọ́ ní ewi alohùn Yùngbà yíi jẹ́ mò júlọ́. Èyí tùmọ́ sí pé, ibàṣepọ́ “bù-fún-mi-n-bù-fún-ọ” tí akèrègbè n kẹ́ lódò ló wà láàrin lítirésò àti àwùjọ́.

Ohunkóhun tí ó wù kí iṣẹ́ lítirésò lẹ̀ jẹ́ mò, yálá àṣà, ẹ̀sin, iṣesí, ètò ọ̀ṣẹ̀lú tàbí ọ̀rọ́ ẹ̀sin , ohùn tó se kókó ní pé , ó gbọ̀dọ́ ní nkan se pẹ̀lú ọjù

omoge bá n relé oko, bẹẹ ní şàngó pípẹ má n wáyé lásíkò tí wọ bá n şodún Şàngó. Yùngbà kíkùn má n wáyé ní oríşiríşif ásíkkò ní ààfin Ọyọ.

1. Gbogbo ojọ ẹti tíí şe jimọ olóyin, iyen ojọ ẹti tí ó kéyìn iparian ninú ọdun ní yùngbà kíkùn má n wáyé ní ààfin.

2. Yùngbà kíkùn a tún ma wáyé lásíkò igbà tí Alááfin bá n şe ọdun Mọlẹ tí n bẹ lááfin bíí Şàngó àti Oya.

3. Wọn a máa kùn yùngbà ninú ààfin lásíkò ọdun bẹre, iyen bí igbà tí ọba má n bọ orí rẹ àti igbẹ kíkùn ní Ọyọ àti agbẹgbe rẹ.

4. Yùngbà a tún máa wáyé lásíkò tí ọba bá wàjà, tí wọn sì fí òmiràn jẹ.

5. Ásíkkò pàtàkì miiran tí yùngbà tún má n şẹlẹ ní tí wọn bá şẹşẹ bímọ tuntun lááfin. Awon Ayaba ma fi Yùngbà topasẹ iponri omọ yi láti lẹ mọ irú ọba tó yà á tí wọn ó sì má fi şàkiyèsí iwà àti işẹ rẹ lóiyó iwájú.

Idí abájọ niyí tí Yùngbà kíkùn şe jẹ àrà ọtọ ninú àwon ewi tókù gédégédé.

Ìyàtò Lààrin Yùngbà àti àwon Ewi Alohun tókù

Yàtò sí àwon ewà edè àti onà edè tí ó kùn inú yùngbà bí àpẹrẹ, (ifohunpèniyan, àwítúnwí, afiwé, isòniyàndohun, abbl) gégé bí àwon ewi alohun Yorùbá tókù. sibẹ wọn ní àwon onà tó pọ tí wọn ò fi jọra pèlù bí àpẹrẹ, oríşif ilù ló wà fún òrìşà kọọkan, ilù bàtá fún Şàngó àbí apẹşà, ilù Àgèrẹ fún ijálá, àti bẹẹ bẹẹ lọ şugbon kò sí ilù Kankan fún yùngbà kíkùn.

Òmiràn ní pé, ninú àwon ewi alohun tókù àwon apohun kí í kí èniyan lásán, wọn a máa kí ẹyẹ, ẹranko, igi, ilù àti odò pèlù. Şugbon yùngbà kíkùn wà fún Alááfin Ọyọ ní pàtàkì. Ó jẹ ohun àkiyèsí pé, bákan náà láà tí í bẹrẹ yùngbà fún gbogbo Alááfin pèlù "Hin-in-in" gégé bí a tí rí í lókè yií. Ohun tí ó sì wà làarin orin kíkọ àti ọrọ síso ní wọn fí n kùn yùngbà, iyen ní pé, wọn kí í lo ohun orin gidi bẹẹ ní kí í şe ọrọ şakálá -àarin gbùngbùn méjèjì ló wà.

Ohun miiran ní pé, orí ikúnlẹ là á tí kùn yùngbà f'ọba tí àwon akùnyùngbà yóò sì máa mì sọtun-un mì sòsì tí ó bá tí káwon lara tán nígba tí àwon apẹşà tókù a máa pítù ọwọ ọ wọn lórí iduró tí wọn á sì máa fíjọ dábíra tó wù wọn.

Láfikún, a kí í kùn yùngbà lóyọọ láì júbà àwon akùnyùngbà isáájú bẹẹ ní kùn gbodò sí gèlè lórí àwon Ayaba lásíkò tí wọn bá n kùn yùngbà páápáa jùlọ, ẹni tí ó bá n kùn yùngbà lóyọ; èewọ ní kí ó wé gèlè sóri, ó nílàti şí gèlè rẹ ní, bẹẹ ní ó gbodò jẹ ataare kí ó tóó bẹrẹ tàbí kí wọn tí ta ọtí sílẹ fún àwon ònìlẹ, bí bẹẹ kó, orí fífó tàbí ẹfórí kò ní jẹ kí ẹni òhún gbádùn. Ó kéré tán, Akùnyùngbà gbodò şe òkan ninú àwon 'ètùtù' yùngbà tí a mẹnubá yií tó bá şe pé lóòótó ó fẹ kùn yùngbà tí kíí şe pé, ó fẹ fí şeré lásán tàbí ká ní ó fẹ pe àwon Alááfin.

Àtupalẹ Yùngbà Làáfin Ọyọ

Oríşiríşif onà ní àwon omọ Odùduwà máa n gbà yé àwon ọba sí ní ilẹ Yorùbá. Bí àwon alágbẹ şe n yé wọn sí pèlú sisun rára, bẹẹ náà ní àwon babaláwo máa n sun iyèrẹ ifá ní ojọ ọdun ifá ọba, tí àwon onílù náà kò sì ní kèrẹ ninú ilù bẹẹ gégé ní àwon ayaba ilù Ọyọ máa n yé Ọba sí nípa fífí yùngbà kíkùn dá ọba laráyá. Ninu işẹ yií, a ó wo bí àwon ayaba şe má n kí yùngbà fún Alááfin Adeyemi kíni, kejì àti ẹkẹta.

Yùngbà fún Alááfin Alówólódù Adeyemi 1

Lílẹ:

Alááfin pèlẹ o

Pẹ bí ọwú là o, Ọba

Igbò a rà bí ọlọwẹ

O şoroóbi níjọ o

Ojọ gbogbo bí ení ş'ọdun

Lónii lóla o

Igbò a rà bí ọlọwẹ.

Ọsinwẹ, ọsinwẹ

Alááfin Àdió mò-ón wẹ

Aré dé o.

koróbótó bí oká

Ìşedálẹ ló l'òyọ

Alááfin ẹlẹ

Adeyemi,

Omọ mohuru

Yí kii, yí kii

A bọ̀ogùn-un yí gbii laja

Oníwà pẹ̀lẹ̀

Omọ̀ dọ̀ṣa

Abánijà má fàra kan ní

Ó gbalé

Ó gbogun sẹgun

Ó gbìgbàdò ọ̀ràn

sẹ̀kùnlẹ̀ èlẹ̀kùnlẹ̀

Àgbàdò gbó, ò gbó

Alágbàdò ò gbodò ya jẹ

ọ̀kọ̀ Mólágún o!

Ènì áá kó lúlú fún

Igi jẹ́gedé .igbò

Kárlólá, igbò

danáá'gbó, danáá'jù

Dàbora dàbora

Ọ̀gọ̀ Àdió, ẹ̀ dàbora

Ọ̀gọ̀ Àdió ó dàbolẹ̀

Kárlólá ní mọ̀ dàbora

Nígbà alẹ̀ bá n lẹ̀

Adéyemi abara dákun bùn mi, bùn mi

abara bùn mi, bùn mi

Adió aláwọ̀ ọ̀ kò m'ọ̀yẹ̀

Ó Ẹ̀ra gbogbo bí iyun bí Egbin

Kárlólá d'ògùn mò

Ní dá gbòjògbòjò

Bí n ò fẹ̀ ẹ̀ n ò lọ

ó jọ n pọ̀ mò-ọ̀n jó, Kárlólá

kòkòrò n jẹ̀ ọ̀ látèsè wúyẹ̀-wúyẹ̀

Ó jọ n pọ̀ mò-ón jó o

Sinsinkúnnsin a fàl mọ̀ ní kó ní mọ̀ra.

Ní ìbèrẹ̀ oríkì yìí , a ríí pẹ̀lẹ̀ ní àwọn akùnyùngbà Ẹ̀ràn Ohun tí Johnson ní sọ ní pé Alááfin Adéyemi fẹ̀ràn láti máa lọ ijáde pẹ̀lú àwọn ẹ̀mẹ̀wà rẹ̀ pàápàá jùlọ̀ sí ilẹ̀ ọ̀tí láti tẹ̀ àwọn èyàn rẹ̀ lórùn nípa ríra ọ̀tí fún wọn, èyí tó fàá tí wọn ẹ̀ nífẹ̀ rẹ̀ tí ó sì gbajúmọ̀ púpọ̀.

Èwẹ̀, ó tún hàn nínú oríkì rẹ̀ pé, oba Adéyemi kínní fẹ̀ràn òògùn síṣẹ̀. Ìdí nìyí tí wón fí kì í ní 'a-bòògùn-ún yí gbìgbà lájà'. Kò síbí tí kùlì gbé òògùn sí kòdà a má a tò wón sórí àjà ilẹ̀. Ènì tí ó fẹ̀ràn láti má a dá síní lórùn ní pẹ̀lú "ó gbìn'ghàdò ọ̀ràn sẹ̀kùnlẹ̀ èlẹ̀kùnlẹ̀ tí ò gbodò ya jẹ̀".

Àwọn akùnyùngbà fí ọ̀yàyà àti iwà ilawọ̀ Alááfin yìí hàn bèè ní wón Ẹ̀ràn rẹ̀ bí ẹ̀rẹ̀wà ènìyàn nínú èyí tí wó tí kì í pé " Ó Ẹ̀ra gbogbo bí iyun" àti pé, "Ó tún n dá gbòjògbò bí ẹ̀fẹ̀ ògùn mò" tó bèè tí àwọn obinrin tí má a ní pé àwọn ó fẹ̀ ẹ̀ àti pé bí àwọn ò fẹ̀ ẹ̀, àwọn ò lọ.

Ègbè:

Lílẹ̀:

Ègbè:

Lílẹ̀:

Ègbè:

Lílẹ̀:

Yùngbà fún Alááfin Adéniran Adéyemi 11

Lile:

Bàbá à mí dé

Aláṣọ funfun bí ọ̀lòbàtálá o

Ọ̀kọ̀ Mọ̀yíólá, a-tòlẹ̀-má-ta-sìọ̀

Fiwájọ̀yẹ̀ baba Akèè

Sojú ilú di méjì ọ̀kọ̀ iyá Síkírá

A fòótó inú tèkà mọ̀lẹ̀

Ọ̀gbón inú lée pagba ibi

Baba mi, a náwó bí èlẹ̀dà

Kò dèdà rí, ọ̀wọ̀ ẹ̀ ló ya

A -láde- lẹ̀yẹ̀-sẹ̀gi-kùnrin ọ̀kọ̀ Ayaba

wálufáa bá Ẹ̀rẹ̀

Wòmọ̀kéú ẹ̀ lóore

Ọ̀yọ̀ la b'Álábí

Omọ̀ Ajàagbó

Ọ̀tẹ̀ Igboro

Ọ̀tẹ̀ Ọ̀yọ̀

Ló mú baba dé'lẹ̀sà nìjìsì

Ìgbà iléshà ọ̀ gba'labí mọ́
 Ó mú baba délé Èkó
 Ó wọ́ sílé Núrú tí n' tawo
 ikú ẹwà ló pòkín

Egbe:

Aláyélúwà. Ọ̀kọ́ Mọ́yífolá

Yùngbà kíkùn fún Alááfin Adéyemí kejì n' sàfihan ipò ọ̀ṣẹ̀lú láarin ọ̀dunsìtí ó fí wà lórí oyè. Alááfin yìí kò fí ara mọ́ ọ̀ṣẹ̀lú ìgbà náà èyí tí ó fà á tí ijoba fí rọ́ ọ́ lóyè tí ó mú u lọ́ ẹ́ àtípó ní ilú Iléshà àti Èkó níbí tí ọ̀lójó tí dé bá a. Ọ̀ṣẹ́sì ọ̀ba yìí kò sàì hàn pèlú imúra rẹ́ lópò ìgbà, ló fí nìyí tí wọ́n fí pẹ́ e ní "Aláṣọ́ funfun bí ọ̀lóbátálá". Mùsùlùmí ní, Ó lawọ́, ó sì jẹ́ ọ̀rẹ́ ará ilú bẹ́ẹ̀ ní iyawọ́ rẹ́ tó fẹ́ràn jùlọ́ a máa ta ọ̀ṣẹ̀lú.

Yùngbà kíkùn fún Alááfin Lámídí Oláiyíwọ́lẹ́ Adéyemí

Egbe: Ọ̀kọ́ ọ́ mǐ dé

Kábiyèsí Alááfin ọ̀ba Yooḃa

A gbọ́ sá sá má sáá

A gbọ́ yà yà má yà

Atándá, a gbọ́ kùru má mira

Lilẹ: atándá ẹlẹ̀wù yin-in-yín

Atólárlí, bó bá wọ́ dúdú a máa wọ́ funfun

Ó lẹ́sin lẹ́ekan ọ̀kọ́ Rámọ̀tí

Atólárlí, baba iḱanran

Ibì ó w' alápàndèdè ní bá wọ́lé iyá ẹ́ kóró

Ibì ó w' Atólárlí níí bá wọ́lé baba rẹ́

Sokíá tí wẹ̀wù èjẹ́ ọ̀kọ́ Ojúolápé

Tẹ̀rẹ́ bí abẹ̀rẹ́

Olówó mǐ gbalaja bí iḱókùn atiro

Kò ẹ́ ẹ́ mani Atándá ẹ̀rù

ohùn mẹ́rin ló n' ẹ́ tinnu fí n'bí wọ́n

O kólẹ́ titun

O ra mọ̀tò titun

O gbàdòbálẹ́ ọ̀ba

O gbádé kari ọ̀ba.

èyí ọ́ jọ tẹ́kan

Tẹ́kan ọ́ jọ tẹ̀yí

Kábiyèsí Alááfin lara ẹ́ tó fún.

Ìrìn ẹ́sin ọ́ jòrin èyàn

Láiyíwọ́lẹ́ ẹ́ ó ma dóbálẹ́ fún

Pátápátá, yán-án-yán, Láiyóyẹ

Ọ̀ba lomo Adéyemí.

Nínú yùngbà fún Alááfin Adéyemí kẹ́ta, a rí àfihan ipò rẹ́ gégé bí olóri gbogbo ọ̀ba, ó hàn pé aláṣọ́ púpọ̀ ní "Bóbá wọ́ dúdú a máa wọ́ pupa". A ẹ̀yí ó wù ú sí ní pèlú tó bẹ́ẹ̀ tó jẹ́ pé ọ̀nà tó bá wù ú níí gbà wọ́n ààfin rẹ́ pèlú. Àwọ́n akunuyùngbà tún jẹ́ ká rí ọ̀ba yìí bí ènìyàn tí kò sanra nígba tí wọ́n pẹ́ ẹ́ ní "Tẹ̀rẹ́ bí abẹ̀rẹ́", bẹ́ẹ̀ ní wọ́n fí ọ́lá tí ó máa n' ẹ́ hàn bíi mọ̀tò rira. ifohajẹ, àti bẹ́ẹ̀ bẹ́ẹ̀ ló.

Èwẹ́, a tún rí àfihan ọ̀rẹ́ ọ̀ṣẹ̀lú tó jade lásikò tí Alááfin yìí jọba, wọ́n n' fí yéni nipa ipa tí ijoba kó nínú ọ̀ṣẹ̀lú tí ó kọ́já pèlú lílé bábá rẹ́ kùrò lórí oyè, ló fí nìyí tí wọ́n fí n' ẹ́sin nínú oríkí rẹ́ pé "tẹ̀yí ọ́ jọ tẹ́kan, tẹ́kan ọ́ jọ tẹ̀yí".

Ìwúlò Yùngbà kíkùn lááfin Ọ̀yọ́

Ìwà Akin àti ọ̀ṣẹ́sì àwọ́n ọ̀ba máa n' hánḁ nínú yùngbà kíkùn bẹ́ẹ̀ ní wọ́n tún máa n' ló ọ́ nígba tí ọ̀ba bá n' gbafé àbí ẹ́ fàájí. Pàtàkì nínú ìwúlò yùngbà ní lílò lásikò tí àwọ́n ayaba bá n' ẹ́sin ọ̀lómọ́ọ̀ba pàápàa tí ọ̀kan nínú wọ́n bá wàjà. A tún máa n' ló yùngbà lásikò tí a bá bímọ́ titun tí à n' wọ́ Ẹ̀ṣẹ̀tayé rẹ́ àti irufẹ́ Ọ̀ba tó yà á.

Alááfin a máa ló yùngbà lásikò ọ̀dún ibílẹ́ rẹ́ lókan-ò-jòkan, bẹ́ẹ̀ ní ọ́jọ́ jímọ́ olóyìn tó gbéyìn ọ̀ṣù. Yùngbà a máa rán àwọ́n ọ̀ba léfí àwọ́n ọ̀ṣẹ̀lẹ́ pàtàkì pàtàkì tó tí ẹ́ṣẹ́ sẹ́hìn tí ó sì tí kọ́ wọ́n lógbón bí àwọ́n nàà ẹ́ lẹ́ gbé ayé tí ó farapẹ́ irú Ọ̀ba tí wọ́n n' kí, tàbí láti yàgò fún irú ohùn tí ó fà sàbàbí fún ọ̀ba tí ó tí jẹ́ ẹ́sájú wọ́n, bí àpẹ̀rẹ́ nínú Yùngbà fún Alááfin Adéyemí kẹ́ta, wọ́n a máa sọ pé:

Lilẹ; Èmí àbàtá ní í mọ̀dò ó sán,

Ọ́lá baba ọ̀mọ́ ní í mọ́ mọ́-ọ́n yán

Ìgògò báwọ̀nìyí n' jọlá baba a rẹ́ láàtán

Atándá tí jọlá baba rẹ́ lááfin

Èyí n sáfihan àti iratí Aláàfin Adeyemi kejì tí ọ̀rọ̀ ọ̀sẹ̀lú igbàani yọ kúrò lórí oyẹ̀ àti bí àwon ilú Ọ̀yọ̀ se fí idí yíi yan Oba Adeyemi kẹta sí ipò baba rẹ kí wón lè baà fí ọ̀rọ̀ oba jìjẹ yíi se bíi gbà-má-bímú fún iyóninipò àkókó.

Yùngbà kíkun a máa pètù sí èniyan lókan nígbà tí ibínú rẹ bá ru sókè gégé bí àwon ewi alohun yorubá tókù . Bí Aláàfin bá fajuro tabí tí pé inú n bí l, gbígbó iwà akin àwon Babá rẹ àti òun nàa yóò mú kí inú rẹ tóká tí yóò sì maa rẹrin-in mǹsẹ̀ bẹ̀ẹ̀ ní yóò máa nàwó fún àwon akùnyùngbà. Bí àpẹ̀rẹ̀ nínú oríkì Adeyemi kíiní, àwon akùnyùngbà kì í ní;

Danaá'gbó, danaá'jù
Dàbora dàbora
Ọ̀gò Adió, ẹ̀ dàbora
Ọ̀gò Adió ó dàbolẹ̀
Kàríọ̀lá ní mo dàbora
Nígbà alẹ̀ bá n lẹ̀
abara bùn mi, bùn mi
Adió aláwọ̀ ọ̀ kò m'oyẹ̀
Ó šara gbogbo bí iyùn bí Egbìn.

Lílẹ̀:

Kò fẹ̀rẹ̀ sí ẹnì tí iyáwó rẹ̀ ó kì bá yíi tí kò níi mò pé arabinrin yíi n wá ọ̀nà láti fa ojú rẹ̀ mọ̀ra ní kí á má sẹ̀sẹ̀ wá sọ́ tí Oba, bẹ̀ẹ̀ ní inú ẹnì nàa yóò sì dùn pèlú. Ènì tí a pé ní aláwọ̀- ọ̀ -kò- m'oyẹ̀ kò ní šalàẹ̀ fẹ̀ fara ohùn han ní.

Yungba kíkun a tún máa gba àwon oba niyànju paápáá lórí ohùn tí ó bá yẹ kí ó se àti èyí tí ó ní láti yera fún. Bí àpẹ̀rẹ̀, àwon Akùnyùngbà máa n kì Alafin Šiyanbólá Oníkẹ̀pẹ̀ bá yíi láti fí kilò fún un;

Lílẹ̀:
Aginlíní rọ̀ra máa sọ́ ọ̀ jẹ
Aláamù rọ̀ra máa sọ́ ọ̀ rìn
Nípádé Ọ̀fiki, nípádé Ọ̀yán
Ègbẹ̀:
Ká má baà fíbi hàihài han ní

Ọ̀gbón tabí ọ̀nà ẹ̀rọ̀ ní àwon akùnyùngbà máa n gbà láti fí jẹ̀ irú iṣẹ̀ yíi torí pé ó soro fún ní láti fí aṣiṣe Oba hàn tabí ká sọ́ fún-un pé ó se

àidáa. Ní torí idí èyí, ọ̀gbón ní wó á fí sọ́ ọ̀ tabí kilò fún un láti yera tabí jáwọ̀ nínú iwà tí ó bá hù tí kò dára tó.

Àyabá itàn kì í gbéyìn nínú yùngbà kíkun, bẹ̀ẹ̀ ní orúkọ oríṣíríṣíi fún oba, lílo ọ̀mọ, baba, ọ̀kọ̀ àti bẹ̀ẹ̀ lẹ̀ .gbogbo èyí tí ó n fí kún didún àti didún yùngbà. Bí àpẹ̀rẹ̀, bí a se n kì Aláàfin Adeyemi niyí:

Lílẹ̀: Ojú bojú lẹ̀rù baba ibi
Agbára Múdà Àjùwọ̀n baba Okáláṣe
Ijẹ̀búbíyíi baba Olúgòkè àwòyé èdè
Adeyemi baba ikanran
Iṣèdalẹ̀ ló lẹ̀yọ̀ọ̀ baba ó rán mi létí akàntún-kànsi
Adétufẹ̀ ọ̀mọ Aṣádé o rí rẹ̀mọ
Okun tósolúbọ̀ baba èmi akùnyùngbà

Nínú àpẹ̀rẹ̀ yíi, a sáfihan ilò ọ̀rọ̀ orúkọ bíi 'Bàbá', 'ọ̀mọ' àti orúkọ oríṣíríṣíi tí a ó sàbà mọ̀ Aláàfin mò tẹ̀lẹ̀ pèlú àwon orúkọ àlájẹ̀ lókan ọ̀ jòkan bí àpẹ̀rẹ̀, "agbára-múdà" n sàlàyé fún ní nípá igbá ogun àti jà tì Aláàlín Adeyemi kíiní mú nígbà tí ó gorí itẹ̀ baba rẹ̀ èyí tí ó fà á tí àsikò nàa fí kún fún kíkì ogun tí ó ká rí ilẹ̀ Yorubá gbogbo. (Johnson, 1921 p.413).

Léyìn nàa, wón tún sàpẹ̀júwe irú ẹnì tí ó jẹ̀ nípá iríṣí ojú rẹ̀. Oríkì yíi jẹ̀ ká mò pé ẹnìkan tí ojú rẹ̀ sàbà ma n le tabí pón Kankan ní tóbẹ̀ẹ̀ tí àwon èyàn ma n torí ẹ̀ bẹ̀rù. Idí sì niyí tí wón fí kì í ní 'Ojú bojú lẹ̀rù'.

Èwẹ̀, ó tún hàn nínú yùngbà ọ̀kẹ̀ yíi pé, Aláàfin tí a kì yíi ní Àjọṣe pèlú àwon ilú ilẹ̀ Yorubá tókù tí ó sì se dógba-dógba láarin wón. È wò ó-

A rí-fẹ̀-yan ikèrèkùrú mọ̀de Ègbá
Ládẹ̀jọbí baba ikanran
Ipẹ̀ Aláàfin sẹ̀rù jẹ̀jẹ̀ àròyé èdè
A tóó bá rìn dé'jẹ̀bù
Baba ni kó ránmi létí akàntún-kàn sì.

Láise àní-àní, a ó rípe yùngbà kíkun kó ipa pàtākì ní igbésí ayé oba Ọ̀yọ̀, bí-ó-ti-ẹ̀-jẹ̀-pé, wón ní àwon alágbe miiran, èyí fihan pé ọ̀tò ní

tólú, ọ̀tò ní tòlúú, ọ̀tò ní tí tòlúúwò ní ọ̀rọ̀ yùngbà jẹ̀ nítorí pé àwon tí ó súnmọ̀ ọ̀ba pékípékí ní ó máa n kùn-ún fún ọ̀ba.

Ikádíí

Àrà ọ̀tò gbàà ní ọ̀rọ̀ Yùngbà kíkùn jẹ̀ nínú ewi alohun Yorùbá. Yàtò sí àwon ewi yókù tí ó se pé, ibikibi ní a tí lẹ̀ bá ọ̀pọ̀ won pàdẹ̀, Ọ̀rọ̀ tí yùngbà ò rí bẹ̀. Inú Ààfin Aláàfin Ọ̀yọ̀ nikan ní a tí lẹ̀ salábápádẹ̀ ẹ̀, ó sì sòro fún ará ita láti mọ̀ lámọ̀dunjú torí ogún àtọ̀lẹ̀dọ̀lẹ̀ àwon Ayaba tí wón jẹ̀ látòdò àwon Ayaba Àgbà láàfin ní. Iṣẹ̀ yíí jẹ́ kí a ní ànfààní àti imọ̀ dẹ̀ sí inú ààfin Ọ̀yọ̀ àti ewi alohun tí a n pè ní Yùngbà.

Ohùn miiran yàtò sí akóónú Yùngbà ní pé, a rí àyè láti se àfiwera Yùngbà àti ewi alohun miiran tí a sì rí l pé ọ̀nà ọ̀tò àti àrà ọ̀tò gbàà ní ilàná tí Yùngbà tò nínú àwon ewi alohun káákiri àgbáyé.

Ilàná èkósẹ̀ àti isakojọ̀ ewi alohun Yùngbà kò ṣàl yàtò sí àwon ewi alohun tókù nítorí pé, inú ààfin Aláàfin Ọ̀yọ̀ nikan ní a tí lẹ̀ se alábàapádẹ̀ àwon akopa lónà méjèjì; iye eni tí ó fẹ̀ kó Yùngbà àti eni tí ó máa kó ní- Ayaba tàbí èjẹ̀ ọ̀ba ní àwon méjèjì gbodò jẹ̀.

Ànfààní ní iṣẹ̀ yíí jẹ̀ nípa rirí rẹ̀ ní àrọ̀wótó kí Àsà mánigbàgbé yíí má baà wá di ohùn igbàgbé níwónba igbà tó jẹ̀ pé inú Ààfin nikan la tí lèè rí i, tí gbogbo olùṣewadii ò sì láafàni àti lẹ̀ kù fẹ̀rẹ̀ gbà fún iṣẹ̀ tí wón fẹ̀ se.

Ànfààní wà fún onímọ̀ litirésọ̀ alohun Yorùbá lójọ̀ iwájú láti túbọ̀ sèwádíí lórí irú ewi alohun yíí nipàtākì júlọ̀ nípa oríṣíríṣíí àṣa àti iṣẹ̀se tó forimulẹ̀ láàfin Ọ̀yọ̀.

Ìwé Itókasi

- Adeyemi, O. (2006). *Tiòrì Litirésọ̀ ní Èdè Yorùbá*. Ijèbú-Òde: Shebiotimo Publications.
- Àjàyí, B. (1989). "Yorùbá Palace Entertainment Crew: The Aláàfin Palace Example". *Nigeria Magazine*, Vol. 57, Nos. 3 & 4, pp. 60 – 67.

Akinyemi, A. (1990). "Ìlò oríkì lówùjọ̀ ilú Ọ̀yọ̀". Ph.D Thesis, University of Ilé-Ife, Ilé-Ife.

Akinyemi, A. (2004). *Yorùbá Royal Poetry: A Socio-Historical Exposition and Annotated Translation*. Germany: Bayreuth African Studies.

Awótáyò, A. (1987). "Ewi àtẹ̀nùdẹ̀nù láààrin àwon Ọ̀gbómòṣọ̀". M.A. project, University of Ife, Ilé-ife.

Awẹ. B. (1974). Praise poems as Historical Data: The Example of the Yorùbá Oríkì. *Africa: The Journal of the International African Institute*. Pp.331-349.

<http://www.jstor.org/stable/1159054>. (accesses on 15.6.2018).

Babalolá, A. (1975). *Awon Oriki Borokinni*. Ibadan: University Press Limited.

Babalolá, A. (1966). *Awon Oriki Orile*. Ibadan: University Press Limited.

Babayemi, S.O. (1991). *Topics on Ọ̀yọ̀ History*. Nigeria: Lichfield Nigeria Limited.

Folorunso, A.O. (1998). The written Yoruba Poetry (1949-1989): *A Study in the Sociology of Literature*. Unpublished ph.D. Thesis, Department of Linguistics and African Languages, University of Ibadan.

Opádòtun, O. (1993). *Àkójópò Ewi Alohun*. Lagos: Macmillan Nigeria Publisher Ltd.

Ọ̀pẹ̀fẹ̀yítímí, A. (1997). *Tiòrì àti Isowólò-Èdè Yorùbá*. Òndò: Lekoba Publishers.

Ọ̀súnrinádé, J. A. (1983). Yùngbà kíkùn ní ilú Ọ̀yọ̀. Unpublished NCE project, Department of Nigeria Languages (Yorùbá) school of Arts, Ọ̀yọ̀ state college of Education Ilesa, St. Andrew's campus, Ọ̀yọ̀.

Yankah, K. (1983). "To Praise or not to praise the king: The Akan Apae in the Context of Refrential poetry". *Research in African Literature*. 14, No. 3, pp. 381 – 400.